
Dr Ruža BLAU FRANČETIĆ

HUMANI LEKAR SPASIO ME LAŽNOM DIJAGNOZOM

Rođena je 31. oktobra 1914. godine u Bačkoj Topoli, od oca Aleksandra Šandora Blau i majke Borbale, rođene Cuker. Otac se tri puta ženio, te je imala rođenu sestru Iliku, dva brata i sestru Boru, koja je preživjela Holokaust.

Medicinski fakultet završila je u Zagrebu 1940. godine. Ceo radni vek je provela kao vojni lekar u Zagrebu, penzionisana je u činu potpukovnika.

Bila je udata za Nikolu Francetića, inženjera agronomije. Iz toga braka ima tri sina: Aleksandra, Igora i Ivana. Ima troje unučadi, Hanu, Nikolu i Igora.

Umrla je februara 2003. godine u Zagrebu.

Moj otac se zvao Aleksandar Šandor Blau. Bio je veliki žitarski trgovac u Bačkoj Topoli. Celog života je imao kontakt sa seljacima, bio je omiljen među njima a oni su ga veoma cijenili. Otac je bio vrlo pošten i vrlo odan svome poslu.

Imala sam veliku porodicu. Otac se ženio tri puta i iz svakog braka je imao po dvoje djece. Prva njegova supruga je umrla kad je imala dvadeset tri godine, od galopirajuće tuberkuloze. Iz tog braka su ostala dva sina: Imre i Ferko (Franja). Iz drugog braka, sa Borbalom Cuker, rodile smo se ja i moja sestra Ilika, koja je poginula u partizanima. Ona

je imala tek godinu dana kada je majka umrla. Tata se tada oženio mojom tetkom, Sofijom Cuker, jer, prema židovskim običajima, ako umre supruga, a ona ima neudatu sestru, ona treba da se uda za šurjaka, da djeca ne bi dobila maćehu. U tom braku rodili su se blizanci, ali je muško dijete umrlo, a ostala je moja polusestra Bora, koja je preživjela Holokaust.

Tata i mama Sofija živjeli su u skladnom braku, u velikoj ljubavi. Mama je ocu puno pomagala u trgovini žitom. Stanovali smo u kući u kojoj se odvijala trgovina. Imali smo stan i ogromno dvorište, u koje su mogla ući kola natovarena žitom, kukuruzom.

U kući smo živjeli baka, tatina mama, tata, mama i nas tri sestre. Dva brata, iz prvog braka, bili su već odrasli. Prvi brat, Mirko (Imre), sa osamnaest godina izvršio je samoubistvo, zajedno sa svojom djevojkom, Micom Stajić, koja je imala šesnaest godina. Bila je Srпкиnja. Pošto im iz vjerskih razloga nisu dozvolili da se vjenčaju, bacili su se pod voz. Taj događaj je udario pečat na čitav moj život: ja se još danas, a tome je više od sedamdeset godina, sjećam kako smo mi to bolno doživjeli.

Moja baka Elizabeta-Beti bila je već dosta ostarila, sjedjela je i samo pričala sa nama.

Svi su u našoj kući govorili njemački, a međusobno mađarski. Mađarski je bio moj maternji jezik. Išla sam u srpsku školu, jer smo, kao židovska manjina, morali ići u te škole. Pohađala sam građansku školu u Bačkoj Topoli, a od moje četrnaeste godine, kad sam položila diferencijalni ispit, gimnaziju u Somboru, koja je bila izričito srpska. Tamo sam živjela kod djeda Žigmonda Cukera i bake Helene, rođene Braun, koji su se doselili iz Prigrevice Sv. Ivana u Sombor. Imali su dućan mješovite robe, uglavnom za hranu i sitne potrepštine. Bili su dobrostojeći ljudi. Ja sam ostala kod njih četiri godine i maturirala 1932. godine.

Djed i baka su bili u skladnom braku. Djed je bio strastveni kartaš pa je svake nedjelje išao na kartanje. Baka je bila veoma pobožna, držala je do svih židovskih praznika, jela se košer hrana.

U somborskoj gimnatiji nismo se bavili politikom, ali smo se natjecali ko će bolje učiti: Kornelija Sende, Aušpic Meri i ja. Kornelija Sende studirala je medicinu u Beogradu, prišla je naprednom pokretu, zaljubila se u jednog Crnogorca, otišla sa njim u Španiju, u građanski rat. Kad su Nijemci 1941. godine ušli u Beograd, uhapsili su je i među

prvima je stradala na Banjici. Marija-Meri Aušpic bila je kćerka zubara Rudolfa Aušpica, koga su Mađari 12. ili 13. aprila, kad su ušli u Sombor, zajedno sa ženom ustrelili u spavaćoj sobi. Meri se, posle tragične smrti brata, dr Stevana, ubila morfijem u Pešti. Ja sam jedina išla iza njenog lijesa na pogrebu.

Majka i otac Ruže Francetić

je u gradu živjelo između dvije i tri hiljade Židova. Sam Sombor je, u to vrijeme, mogao imati između dvadeset pet i trideset hiljada stanovnika.

U Prigrevici, gdje su ranije živjeli djed i baka, bile su tri židovske porodice, veleposjednici Vamošerovi, ljekar dr Fišl, čiji je unuk, sin dr Gerzona, rabinera iz Subotice, zbog paljenja žita, obješen 18. novembra 1941. godine, i porodica Cuker.

Somborska sinagoga je bila klasična sinagoga. Za vrijeme naših praznika okupljali smo se u sinagogi, koja je uvijek, u tim prilikama, bila uvijek dupke puna.

Reflekse dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj 1933. godine, već sam doživjela u Zagrebu, gdje sam došla na studije, 1932. godine. Još smo bili bezbrižni 1933. Ja sam bila u društvu potpuno apolitičnih ljudi, koji su došli iz Vojvodine, da se upišu na fakultet u Zagrebu, jer je zagrebački Medicinski fakultet imao puno veći ugled od beogradskog. Tu smo došli, grupa vojvođanskih, dobro situiranih Jevreja. Među nama su bili dr Kalaj, Aušpic, Meri i ja, Špicer Laci, koji jedini živi u Ljubljani. Nismo se bavili politikom, svake subote smo išli na

U gimnaziji u Somboru, u našem razredu bilo je oko trideset učenika, od njih su deset bili Židovi. Vjersku nastavu je vodio rabiner, dr Gutman, veoma kulturnan, obrazovan i veliki poznavalac judaizma. Razvijao je u nama osjećaj za židovstvo. Nastava se održavala u Židovskoj općini. Somborska židovska općina je bila vrlo bogata. Mislim da

ples ili odlazili u gradski podrum. Svirao nam je Duci Štern. On je imao svoj bend, zajedno sa Oberzonom, svojim šogorom Centnerom i Mandikom Fridmanom. Kasnije su svi otišli u Izrael. U Zagrebu sam imala jednu tetku po ocu i bratića, koji su imali kožarsku radnju. Oni su nam pomagali. Bratić, Saša Vajs, sa ostalim židovskim maturantima, bačen je u jamu Jadovno, 1941.

To se dešavalo tokom prvih godina studija i trajalo je do 1936. godine, a tada sam ja pristupila naprednoj omladini, jer se na fakultetu osjećala diferencijacija između desne, frankovačke strane, i nas. Frankovci su bili ustaški nastrojeni. Ja sam se počela pridruživati naprednoj omladini, koja je bila organizovana u Kulturnom društvu „Svjetlost“, koje je kasnije promijenilo ime u „Kulturno udruženje studenata pacifista“. U tom udruženju razvili smo političko-kulturnu aktivnost, koja je bila naglašeno lijeva. Najveći uticaj na mene je tada imala Ruta Lederer. Familija Lederer je imala tri kćeri – Rutu, liječnicu, koja je bila žena Oskara Daviča, Miru, ženu Vlade Carina „Kajzera“ i Edu Lederer Tandler, udatu u Izraelu. Ona je bila jedini komunistički predstavnik u Knesetu.

Negdje oko 1936. godine, u Zagreb je došla moja sestra Ilika, da uči za zubnog tehničara, budući da je naša tetka Pula, mamina sestra, bila zubar u Bačkoj Topoli. Bilo je planirano da ja postanem liječnik, a Ilika zubotehničar, i to bi bila familijarna tradicija. Međutim, rat je sve prekinuo i to se nikada nije ostvarilo.

Ja sam završila medicinu u januaru 1940. godine. Svog budućeg supruga, Nikolu Francetića, studenta agronomije, upoznala sam u židovskoj menzi, 1939. godine. On je rođen u Ličkom Novom 1913. godine, u jednoj vrlo siromašnoj ličkoj familiji. Svi su bili veliki HSS-ovci, pristalice braće Radić.

Kako smo oboje diplomirali 1940, odlučili smo da idemo na staž. Moj muž je otišao u Ilok, gdje je bila velika poljoprivredna škola, a ja u Novi Sad, u opću bolnicu. Vjenčali smo se 14. oktobra 1940. godine. Za moju porodicu nije bio nikakav problem što sam se udala za Hrvata.

Moj muž Nikola otišao je 1. novembra 1940. da odsluži vojni rok. Budući da je bio komunist od 1932, Nikola nije išao na odsluženje običnog, đaćkog vojnog roka, nego kažnjeničkog, pa je trebalo da služi dvije godine. Ja sam ostala u Novom Sadu, kao stažer, i aktivno sam bila uključena u novosadski ljevičarski pokret. Šestog aprila je bilo bombardiranje Beograda, a negdje 11. aprila su ušli Mađari u Novi

Sad. Dva dana kasnije, 13. aprila, ja sam dobila zadatak da arhiv Gradskog partijskog komiteta Novog Sada, koji je bio spakovan u veliki kofer, predam izvjesnom čovjeku, zvao se Grin. Međutim, na ugovoreno mjesto, to je trebalo biti u 11 sati prije podne, bila je nedjelja, on nije došao. Ja, u panici, natrag više u bolnicu nisam mogla nositi kofer, zbog straže koja je stajala pred bolnicom. Odnijela sam kofer tamo gdje je Grin stanovao.

Fotografija iz bezbrižnih dana u Bačkoj Topoli. Ruža je druga sleva u drugom redu

Čim sam ušla u dvorište, saletjele su me babe i počele vikati:

– Eno je, četnik, nosi oružje!

Čovjek koji je trebalo da preuzme paket-kufer, bio je u kući poznat kao aktivista, a to je tada značilo isto što i „četnik“. Vidjela sam da sam pogriješila. Glumeći ravnodušnost, zamolila sam ih da otvore kofer i uvjere se da ne nosim oružje nego tek „stručne“ papire. Stanari su pozvali gazdu kuće, advokata Jožefa Nađa, velikog Mađara, nacionalistu i fašistu. Kad je pogledao taj materijal, vidio je da je to komunistički materijal i počeo je vikati:

– Nije to četnik, nego je to opasni komunista!

Tada su pozvali Narodnu gardu. Po mene su došla dva naoružana narodna gardista, da me odvedu na sud. Ni danas ne znam objasniti kakav instinkt je u meni proradio, već sam bila u devetom mjesecu trudnoće, bacila sam se na zemlju da odglumim porođajne bolove. Tada su me, pod pritiskom žena koje su sedele na klupama i vikale –

„Vidi se da rađa“, „Vodite je u bolnicu!“, gardisti odveli u moju bolnicu. Pregledao me dr Oskar Kordić, moj kolega, i nije me odao, da nema ni govora o porođaju, nego je rekao:

– Je, ona će uskoro roditi.

Onda su me smjestili u posebnu sobu. Jedan stražar je ostao, a drugi je odnio kofer na vojni sud. Na osnovu tog materijala, kao opasnog komunistu, osudili su me na smrt. To mi je saopćio jedan činovnik, koji je je došao i pročitao mi presudu. Ja sam ostala, kao pacijent, u bolnici. Jedan žandar je stalno sjedio pred mojom sobom, čuvali su me danji i noću. Jedan mađarski žandar mi je rekao:

– Ništa se vi, gospođo, nemojte bojati. Ako rodite muško dijete, onda će vas pomilovati, jer po mađarskim zakonima, ako rodiš muško, rodila si tradicionalno branioca svetostefanske krune.

Tako sam 10. maja, pod bajonetama, rodila Sašu i životi nas oboje bili su spašeni. Nisam imala ni kapi mlijeka, pa ga je trebalo spasavati. Moji su velikim novcima iskupili Sašu i odveli ga u Bačku Topolu. Mojoj porodici mnogi moji prijatelji, svi iz Novog Sada, slali su dječje stvari i ponude.

– Sa mužem, koji je tada bio u vojsci u Sisku, održavala sam vezu sve do raspada Jugoslavije. On je ostao u vojsci jer se nije mogao vratiti u Lički Novi, gdje je bio poznat kao komunista, jer bi ga tamo ubili. Nismo se vidjeli pet godina. Živjeli smo u dvije države, on u NDH, a ja u Mađarskoj.

Poslije porođaja, ostala sam u zatvoru. Budući da sam dobila trombozu i upalu pluća, uvjetno su me pustili kući, u Bačku Topolu, s tim da se svakog dana moram javiti redarstvu, policiji u Bačkoj Topoli. To sam i radila, jer kad nisam, oni bi dolazili i pravili pretrese i razne neugodnosti. Moja mama je to jedva podnosila. Međutim, 15. augusta 1941. bila je velika provala komunističke partije, onda su i mene uhapsili, čak i mamu i baku, ali su njih odmah pustili. U Bajši, kraj Bačke Topole, bio je opći logor. Tu je bilo i Židova i komunista, i Roma i svih drugih. Mi smo taj logor organizirano pomagali. To je bio partijski zadatak i zadatak Jevrejske općine, da se u logor šalje kuhana hrana i odjeća. Mene su odveli u Suboticu, gdje je bio organiziran istražni zatvor, u takozvanoj „Žutoj kući“, u kojoj je bila smještena mađarska kontraobavještajna služba. Strašno su nas mučili i užasne metode su upotrebljavali da bi otkrili čitavu organizaciju, što im je, na žalost, i uspelo. Zato su 18. novembra 1941. objesili petnaestoro ljudi.

Saša je bio kod mojih u Bačkoj Topoli. Bio je radost čitave porodice, prvi unuk, veoma su ga voljeli i pazili. Bio je kod njih sve do 1944, kad je Njemačka zauzela Mađarsku. Mađari do tada nisu Židove proganjali, samo su pokupili židovske muškarce koji su slati na istočni front (kao pomoćna snaga mađarskoj vojsci) – kao radne jedinice. Moj polubrat Franjo-Ferko je bio u tim jedinicama i poginuo je 1945. godine. On je otuda pobjegao i kad se vraćao, u Budimpešti, jedan zalutali geler od bombe pogodio ga je i već pred samo oslobođenje je umro. Ne zna mu se ni grob gdje je sahranjen.

Ja sam bila u subotičkom zatvoru, gdje su bili svi omladinci. Magda Simin, spisateljica, opisala je svu kalvariju koju smo prošli pod kontraobavještajnom službom Mađara.

U zatvoru sam ostala osam mjeseci, a onda je došlo suđenje. Oslobođena sam u aprilu 1942. godine i otišla kući, u Bačku Topolu.

Budući da je svakog dana bila premetačina, mama to više nije mogla izdržati i koncem 1942. ili početkom 1943. godine, sestra Ilika i ja spakovale smo se i otišle u Budimpeštu, gdje smo imale puno rodbine. Ostale smo tamo živjeti ilegalno. Sestra je radila u jednoj zubotehničkoj ustanovi, a ja sam radila u jednoj maloj privatnoj bolnici u Rakošsentmihalju (Rákosszentmihály), zajedno sa Magdom Fridman. Ona je bila moja prijateljica sa studija medicine u Zagrebu, također liječnica, kćerka veoma siromašnog željezničkog službenika iz Mađarske. Pošto je u Mađarskoj važio „*numerus clausus*“, ona tamo nije mogla upisati fakultet i došla je u Zagreb i od tada smo se dobro poznavale. Mi smo u toj bolnici imale stan i hranu i minimalnu platu. Bile smo prijavljene preko bolnice (ja pod imenom Ruža Francetić. U Vojvodini sam bila optužena kao Ruža Blau, a u Pešti sam upotrijebila ime Ruža Francetić, tako sam izbjeгла kontrolu.

Kao Židovka sam se osjetila ugroženom poslije 19. marta 1944, kad su SS trupe ušle u Mađarsku. Znali smo da više nema spasa za nas i organizirali smo se. Spremale smo se da odemo u hrvatske partizane. U Sremu je bilo partizana i mi smo najprije htjele, preko Novog Sada, ići u Srem, ali je akcija propala, pošto su uhvatili jednu grupu. Onda smo riješile ići preko Čakovca. Taj put je organizirao jedan Međumurac. Svi smo bili preobučeni u seljačka odijela, svako je sjedio u drugom vagonu, svako je dobio cijankalij, da, ako slučajno upadne u ruke žandarmeriji i policiji, proguta taj otrov. Svi smo znali šta treba govoriti i imali smo krivotvorene legitimacije.

U toj grupi smo bile Magda Fridman, ja, moja sestra Ilika, dvije sestre Komloš, Edita i Šacika, udata Berger, Imre Husar, muž Magde Fridman i još petoro. Ja sam, kao aktivista, bila određena za vođu puta.

U Čakovcu smo izašli iz voza i otišli u jedno selo, ne znam kako se zvalo. Primio nas je neki čovjek da prenoćimo na štaglju. On nas je opljačkao, ucijenio nas je, da ako mu ne damo sve zlato koje smo imali, predat će nas Mađarima. Sve smo mu dali, ali se nismo usudili to reći onom Međumurcu.

Svake subote su partizani dolazili u to selo na ples. Oni su nas pozivali da plešemo, tako su nas, pojedinačno, odvodili. I otišli smo u partizane, već druge noći.

Došli smo u partizane, u najsjeverniji dio Zagorja, u mjesto Lipa Bukva. Sada su počele komplikacije. Nismo imali partijske dokumente, dokaze da smo skojevci ili članovi Partije. Budući da smo bile sve lijepe, mlade žene, bile smo sumnjive, mislili su da smo, možda, špijunke i nisu nas primili kao partizane. Sad se trebalo dokazati, da smo namjerno došle i da nas niko nije poslao. Srećom, bio je pokret i naišli smo na Šimu Balena. On je bio sekretar X korpusa. Kad me je vidio, prepoznao me je i to je bio spas za nas.

Došle smo u Zagorski partizanski odred. Tu se opet pojavila sumnja da smo špijuni. Tamo je komesar bio jedan grafičar. Vidjela sam, kad je bila ofanziva, da se pravila čistka (to se zvalo ići u 13. bataljon) i da su neprovjerene strijeljali. Ja sam njemu ispričala svoju biografiju s fakulteta, pozivajući se na Ozrena Novosela, koga sam znala s fakulteta, a znao ga je i on.

Kad su nas provjerili, rastavili su nas. Moja sestra i dvije sestre, Edita i Šacika Komloš otišle su u Gornji Miklauš, gdje je bila škola za odgojiteljice, jer su se one opredjelile da će ići u tu školu, a Magda Fridman otišla je u Sloveniju, kao liječnica II partizanskog korpusa.

Edita Komloš i Šacika-Vera Komloš, udata Berger, bile su skojevke iz Novog Sada, koje su posle izdržane kazne otpuštene iz mađarskog ženskog zatvora u Marijanostri, početkom 1944. godine.

Sa te tri nesretnice, koje su bile u Gornjem Miklaušu, desilo se sljedeće: Gornji Miklauš je kraj Čazme, a Moslavina je već u jesen 1944. godine bila oslobođena. U Čazmu je došla engleska misija u kojoj je bio Mirko Levental. On je bio predratni skojevac, ali je otišao u englesku obavještajnu službu. Pošto su saznali da su Ilika, Edita i Šacika došle iz Budimpešte, tražili su od UDB-e da porazgovaraju s

njima. One su, zajedno sa jednim čovjekom iz UDB-e, išle u englesku misiju, da tamo daju svjedočenje. Podatke su davale u prisustvu udbaša i nisu govorile ništa mimo pitanja. Izgleda da su se one, docnije, u Čazmi, družile sa Leventalom.

Ja sam im iz Kalnika, preko komesara kalničkog područja, stalno slala pakete. Jednog dana on nije mogao predati paket, jer su ih već bili odveli. Njih su, sve tri, strijeljali kao engleske špijune. Ja sam za strijeljanje moje sestre doznala tek poslije oslobođenja. Uprkos svim mojim nastojanjima i traganjima, nisam uspjela doznati okolnosti i točne uzroke njihovog stradanja.

U partizanima nisam osjetila osobnu odbojnost i predrasude zbog toga što sam Židovka, jer sam, nakon Zagorskog odreda, došla u kalničko područje, u kojem su bili svi Srbi, tako da ja tu razliku nisam osjetila.

Preživjela sam partizanske dane i mislim da sam bila ugledan član saniteta X korpusa i tako sam doživjela oslobođenje Zagreba. Nikad nisam nosila pušku, samo sam imala bombu, za slučaj da me uhvate, da je podmetnem poda se. U kalničkom području imala sam ambulantu u Ivancu i Pogancu. Pružala sam liječničku pomoć svom civilnom stanovništvu, a, kad je bio pokret, vojsci. Operirala sam, iako nisam kirurg. U ambulanti smo katkad imali i instrumente, a katkad ne. Uglavnom smo nosili u ruksaku sve što smo imali. Bila je to pokretna ambulanta koja bi se kod svake ofanzive morala rasformirati i premještati.

Kad je bio napad na Koprivnicu, imali smo mnogo ranjenika. Mi smo ih obradili, sanirali, slomljene ruke i noge imobilizirali i mobilizirali seljake da ih preko Moslavine odvedu u Podgarić, tamo gde je bila dr Polak. Ona je također Židovka. Prije rata je radila u bolnici u Popovači, a postala je šef podgaričke bolnice. Što nije mogao obraditi Podgarić, to je otišlo u Voćin i avionom su bili evakuirani u Bari.

Najteže sam doživljavala to što teškim ranjenicima nisam mogla pomoći, nisam imala dati ništa protiv bolova i protiv temperature, osim rakije, alkohola i, ponekad, aspirina.

Kad je završio rat bila sam u bjelovarskom području, a preko Seseveta sam 9. maja ušla u Zagreb na tenku. Osjećala sam veliki trijumf NOB-a (Narodno oslobodilačke borbe), kad sam ušla u Zagreb. Apstrahujući sve lične traume koje sam doživjela, ta pobjeda je bila veličanstvena, taj trijumf nad fašizmom. Istovremeno mi je to bio i najteži dan u životu. Svako se radovao jer je nekoga imao, a ja nikoga. Nisam znala za sina, za muža sam znala da je u partizanima, ali nisam znala ni za koga iz svoje porodice da li je živ ili mrtav.

Uselila sam se u stan svoje tetke, koja je preko puta pošte u Jurišićevoj imala kožarsku radnju. Njen stan, u kome je bio jedan njemački oficir, bio je prazan. Ušla sam u njega da ga spasim, jer je ona bila u Švicarskoj.

Nikola je tražio premještaj iz Beograda u Zagreb, gdje je došao 1946. Godine 1947. rodila sam Igora, a 1949. Ivicu.

Imam troje unučadi: Nikolu, Igorovog sina, Hanu, Igorovu kćer, i Igora, Ivičinog sina.

Saša i njegova žena nemaju djece.

Sa unucima sam pričala puno o mojoj porodici i prošlosti. Kod njih sam uspjela da probudim osjećaj za židovstvo. Meni je židovstvo oslonac, a ne teret i nikad ga nisam negirala. Nikad nisam bila u Aušvicu, gde su moji stradali. Ja nikad ne bih mogla tamo otići.

Priča o mom sinu Saši

Poslije mog odlaska u Peštu, krajem 1942. godine, Saša je ostao da živi kod mojih u Bačkoj Topoli, mažen i nošen kao kap vode na dlanu, sve do 19. marta 1944, kada su SS-trupe ušle u Mađarsku.

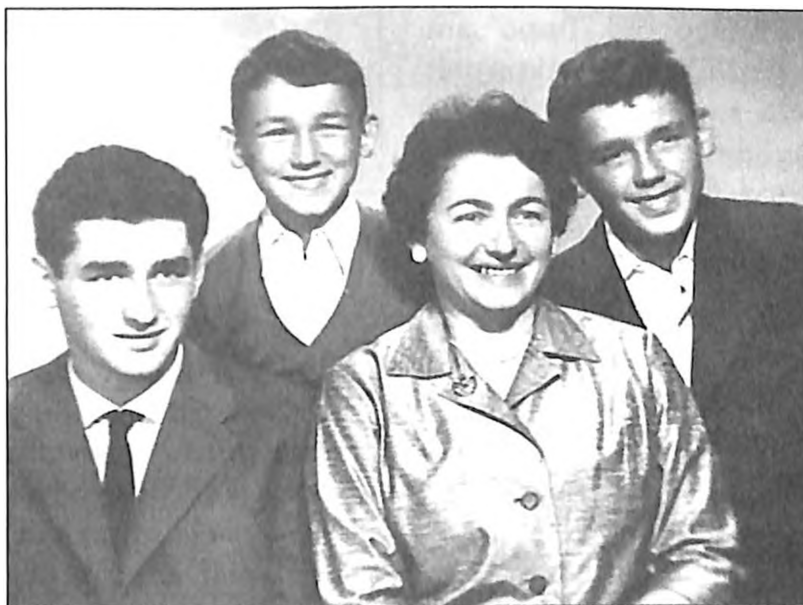
Ja sam iz Pešte, shvaćajući situaciju, poslala telegrame svim mojim poznatim seljacima, posjednicima, da spasu Sašu. Prvo sam iz Pešte slala kurire mojima, da ostave sve, da dođu u Peštu, gde smo imali veliku rodbinu i oni bi se mogli spasiti. Ali, niko nije htio ostaviti baku, maminu majku, koja je imala sedamdeset i šest godina. Bili su uvjereni da će ih spasiti seljaci, sa svima su živjeli u velikoj slozi.

U Pešti je živio Alike Gleser, bio je student ekonomije, koga sam poznavala iz Zagreba, iz partijske organizacije. Roditelji Alike (Aladara) Glesera, na njegov izričiti zahtjev, pristali su spasiti Sašu. Alike Gleser je bio Nijemac, znao je pet jezika. Mađari nisu znali da je on komunist i uposlili su ga u ministarstvu vanjskih poslova.

Njegov otac Jakob Gleser (Glässer) otišao je u Bačku Topolu i tražio od mojih da mu daju Sašu na čuvanje. Ne shvaćajući ozbiljnost situacije, nisu mu ga htjeli dati. Uporan, on je ponovo otišao kod njih i odveo Sašu u Novi Sad. Rastanak je bio strašan. Saša se otimao – trogodišnje dijete je moglo doživjeti samo da ga odvede od najmilijih, a nije moga znati da to čine kako bi ga spasili. Tata Gleser je još jednom došao kod mojih, po Sašin dječji krevet i igračke, kako bi Saši olakšao rastanak.

Nakon nekoliko dana odvedeni su i moji. Otišli su u Baju, a poslije u Aušvic. Stradalo ih je sedmero: mama, udova Aleksandra Blau, rođena Cuker, baka Helena, očeva sestra Matilda Štern sa mužem, mamina sestra, tetka Paula, ujak Franja sa ženom Ilonom.

Sašin život je bio težak. Mjesecima je visio na prozoru, plačući za svojim, a Gleserovi su ga zbog opreznosti morali držati zaključana. Gospodin Gleser je bio Nijemac, ne i član Kulturbunda, a gospođa Gleser je bila velika Mađarica i uvjerenjena katolkinja, pa je Saša u toj kući bio donekle siguran. Saša je, uz njenu pomoć, dobio papire da je katolik i Hrvat (po ocu), pa su ga ostavili na miru.

Ruža sa sinovima Sašom (prvi sleva), Ivicom i Igorom

Kad je Saša već mogao slobodno izaći na ulicu da se igra sa djecom, sreo se odmah sa dječjom okrutnošću, jer su mu se rugali da on nema ni oca ni majku.

Nikola, Sašin otac, koji ga nikad prije nije vidio, kao partizan bio je pozvan, poslije oslobođenja Beograda (20. listopada 1944) na rad u Predsjedništvo vlade. Znajući iz mojih pisama, koja sam mu, na razne načine, tijekom rata uspjevala poslati (nismo se vidjeli od 1. studenog 1940. do 20. srpnja 1945) da je Saša u Novom Sadu kod Gleserovih – otišao je tamo da ga vidi. Oni su tada jedan drugome bili potpuno strani. Nikola je vidio samo Sašine fotografije, a Saša je znao da

negdje ima tatu i mamu. Nikola nije znao ni jednu riječ mađarski, a Saša nije znao ni jednu riječ hrvatski. Sporazumijevali su se prstima. Obilazili su tržnice i dućane, a Saša je prstom pokazivao što želi. Nikola mu je, naravno, kupio sve moguće igračke. Saša je, presrećan, otišao na ulicu i vikao:

– Imam i ja tatu, kao i vi!

Ja sam se sa Sašom susrela u srpnju 1945. Kada je prvi vlak krenuo iz Zagreba za Beograd, ja sam, kao predstavnica saniteta JNA (Jugoslavenska narodna armija) pošla u Beograd. Tamo sam se, kod Alike Glesera, nakon pet godina srela sa Nikolom. Nikola mi je omogućio da još istog dana odem u Novi Sad i vidim Sašu. Bilo je negdje poslije ručka kad sam stigla. Saša je spavao, a Gleserovi su bili protiv toga da ga budim. No, ja sam tiho ušla i gledala ga dok se nije probudio. Nisam ga vidjela od 1943. godine. Kada je otvorio oči, pitala sam ga:

– Saša, znaš li ko sam ja?

On mi je odgovorio:

– Znam, ti si moja mama.

Naime, poslije oslobođenja Beograda, mnogi ranjenici prebačeni su sa Kalnika preko Barča u Vojvodinu, jer Vojvodina nije bila ni spaljena ni uništena i tu je bilo lakše smjestiti ranjenike. Liječnici koji su išli kao pratnja s njima uvijek su nosili poruke od mene i fotografije za Sašu, tako da je Saša znao kako izgledam i prepoznao me je. Tada je imao četiri godine.

Nikada kasnije moj Saša nije se htio sjećati tih dana i osim što je hvalio ospodina Glesera, nikad od njega nismo ni riječi čuli o vremenu provedenom od travnja 1944. do rujna 1945. To je razdoblje ostalo duboko zapečaćeno u njemu, ali je to doba obilježilo cijeli Sašin život. Došla sam sa Sašom u Zagreb.

*Troje unučadi Ruže Francetić:
Nikola, Hana i Igor*